

Н. Сташенко

НАРОДНИЙ МУЗЕЙ ЛЕСІ УКРАЇНКИ В ЛУЦЬКУ

Пам'ятні місця проживання Лесі Українки та її родини в Луцьку були зафіксовані завдяки пошуковій роботі співробітників Волинського краєзнавчого музею, зокрема А. Дублянського – відомого історика, дослідника, журналіста. Родиною Косачів він цікавився ще перед війною, а в 1942–1943 роках як редактор луцької газети «Український голос» налагодив листування з Ольгою Косач-Кривинюк, яка перебувала в окупованому німцями Києві, працювала над укладанням біографії славетної сестри.

Одержані від неї важливі відомості А. Дублянський відразу подавав до друку в «Український голос». 8 жовтня 1942 року з'являється матеріал «Дім, у якому жила Леся Українка». У ньому, зокрема, повідомлялося: «Завдяки ласкавій допомозі сестри Лесі Українки, старанням часопису вдалося встановити один будинок, де взимку 1890–1891 рр. жила родина Косачів... Дім двоповерховий. Знаходиться на розі вулиць Катедральної й Троїцької (колишньої Домініканської). Помешкання батьків Лесі Українки було на другому поверсі зі сторони вул. Катедральної. Будинок цей мурований, належав колись до костельних будинків і знаходиться в доброму стані. Два інших будинки в Луцьку, в яких жила Леся Українка з весни 1879 до осені 1881 р. ще вимагає точнішого усталення».

Вперше спогади Ольги Косач-Кривинюк про луцькі сторінки біографії Лесі Українки також були видрукувані в газеті «Український голос» у грудні 1942 року. Сестра і найближча людина по духу здійснила свою подвижницьку працю, уклавши «Хронологію життя і творчості Лесі Українки», а відданий краєзнавець не дав охолонути її слідам на вулицях древнього Луцька, який поетеса «любила дуже, як місто, де пройшло більше як два роки її отроцького життя, як частину, та ще й столицю її укоханої Волині» [4].

У листі до А. Дублянського О. Косач-Кривинюк писала: «Наш старий Луцьк, наші любі лучане не забувають за Лесю!»

Дякую Вам за звістку про це»¹. Однак минуло понад 20 років від часу написання цього листа, коли у будинку на вулиці Кафедральній, 23 (тоді вже переіменованій на вулицю К. Лібкнехта) було відкрито музей письменниці. Ідея його створення належала Олесеві Гончару, який у зв'язку з 50-ми роковинами від дня її смерті, відвідав Колодяжне і Луцьк, ознайомився з його історичними пам'ятками.

До думки відомого літератора прислухалися. За дорученням секретаря обкому партії Ф. І. Калити працівники Волинського краєзнавчого музею допомогли облаштувати приміщення, розробили тематичний план експозиції. У виділених на першому поверсі двох кімнатах розмістили експонати, з-поміж них – фотокопії документів, світлини. Важливими були консультації наукового працівника краєзнавчого музею Тетяни Петрівни Андреєвої. Після створення 1963 р. нової повпрофільної експозиції в Колодяжненському літературно-меморіальному музеї Лесі Українки понад 100 експонатів було передано до Луцька. Саме вони, вочевидь, і склали основу експозиції музею.

Завідувачем музею Лесі Українки було призначено Віру Лукашівну Іващенко – кращу вчительку міста. Ініціативна, наполеглива у досягненні мети, велика подвижниця національного і духовного життя, вона зуміла зреалізувати задумане. Музей було відкрито 23 жовтня 1964 р. На святкових урочистостях виступали письменники, науковці (В. Симакович, А. З. Омельковець, В. Ф. Покальчук), учителі. Ця подія висвітлювалася засобами масової інформації республіканського і всесоюзного рівнів.

У музеї велась активна пошукова робота. Оскільки він функціонував на громадських засадах, Віра Лукашівна залучає кращих учнів СШ № 3, де викладала українську мову і літературу й вела літгурток, до співпраці. Учні проводили екскурсії, піклувалися про належний порядок у музеї.

¹ Першопублікацію листів О. Косач-Кривинюк до А. Дублянського, які зберігаються у Волинському краєзнавчому музеї, здійснили О. Ошуркевич та Н. Пушкар.

Зростала кількість відвідувачів не тільки з Луцька, але й різних куточків України, зокрема зі Львова, Івано-Франківська, Вінниці, Кременця, Луганська, були представники союзних республік. Про це свідчить книга відгуків, яка велася від вересня 1964 до серпня 1965 років [2]. 17 жовтня 1964 року «вічного цвіту в поетичній оселі Лесі Українки нашого Луцька» бажають перші відвідувачі. «Просто і скромно. Але скільки праці, скільки тепла відчувається в цих двох кімнатах» – це запис від 9 листопада 1964 р., який залишили колишні вихованці СШ № 3: Н. Шумук, Г. Корчун, Л. Петрук. А вчителі мови і літератури шкіл області відзначили: «Велику і корисну справу зробили учні 3-ої школи міста Луцька, члени літературного гуртка, заснувавши народний музей нашої видатної землячки Лесі Українки.

Віра Лукашівна Іващенко (Мисан)

Бажаємо їм продовжити цей патріотичний почин, збагачувати музей новими експонатами і популяризувати життя і творчість великої поетеси» (запис 24 грудня 1964 р.).

Для поповнення експозиції члени ради музею розпочали активне листування з відомими в Україні письменниками, митцями, культурними діячами. У спогадах «Сумна доля музею» Віра Лукашівна про це пише так: «...Ми розшукали у поліських селах

старовинний одяг. Горохівська середня школа подарувала в музей чудовий макет “Лісової пісні” (“Зустріч Мавки й Лукаша”)).

Свої картини за мотивами творів Лесі Українки подарували луцькі художники О. В. Байдуков та М. В. Калмак. Художник-декоратор нашого драмтеатру Ю. М. Миць приступив до виготовлення декорації до драми “Лісова пісня”. Вона мала прикрашати третю виділену нам кімнату. Художник Г. Л. Маковський із Володимира-Волинського прислав зворушливого листа, що для нашого музею працює над ілюстрацією поезії “В’язень” Лесі Українки.

Незабаром почали надходити експонати з інших міст України: відома художниця Караффа-Корбут передала ілюстрації до вірша “Місяць ясененький”. Скульптор Іван Макарович Гончар із Києва подарував музею бюст Лесі Українки (в той час він працював над проектом пам’ятника поетесі в Луцьку, приїздив сюди обрати місце для його встановлення. Я була в його майстерні і бачила три варіанти пам’ятника). Диктор республіканського радіо Петро Бойко спеціально для музею зробив запис пісень на слова Лесі Українки. Письменник Микола Олійник подарував для музею свої повісті про Лесю Українку. Автор був другом літературного гуртка, коли працював у Луцьку, збираючи матеріали до повісті “Леся”. З Києва передали свої етюди художники В. Задорожний і В. Кушнір. Луцкевичі Борис Григорович і Ярослава Іванівна у Празі зустрілись із сестрою Лесі Українки Оксаною, і вона пообіцяла передати в музей деякі родинні реліквії Косачів...

Для музею композитор В. Кирейко подарував магнітофонний запис своєї опери “Лісова пісня” та ноти до “Лілеї” [2].

Музей Лесі Українки в Луцьку став справжнім осередком патріотичного виховання і духовного зростання молоді. Книга відгуків заповнювалася словами подяки екскурсоводам-школярам: Галині Кончаківській, Мирославі Гнатюк, Марії Пазиній, Людмилі Радченко, Світлані Скоп’юк, Раїсі Косюк. Їхні екскурсії про славетну землячку зворушували. Викладач Івано-Франківського педінституту Вітторос (нрзб.) 25 грудня 1964 р. залишив у книзі відгуків такий запис:

«До тебе, Україно, наша бездоляная мати,
Струна моя перша озветься,
І буде струна урочисто і тихо лунати
І пісня від серця полетиться.

Вчімося ж любові до всього рідного у цієї незламної людини, яка не втратила сили духу у найтяжчий для нашого народу час, коли, за словами Стефаніка, “вороги його думали, що треба лише забити в труну його останній цвях і вже можна поховати”. Вчімося бути незламними, як Леся. Завжди пам’ятаймо її слова про силу духа:

Або погибель, або перемога
Сі дві дороги перед нами стали.
Котра з сих двох нам судиться дорога?
Дарма! Повстанемо, бо дух повстане».

А гість зі Львова Р. Степовий висловив щиру подяку ентузіастам української національної культури, які зберігають для народу пам’ять про тих, хто звеличив і прославив його. «Хай цей скромний куточок, присвячений видатній дочці України, Вашій землячці – Лесі Українці, стане згодом чудовим пам’ятником поетеси! Будемо сподіватися, що так станеться!»

На жаль, доля музею не була щасливою, як і доля його берегині. Чоловіка Віри Лукашівни викладача Луцького педінституту Дмитра Полікарповича Іващенко було заарештовано за поширення серед студентів духу «шістдесятництва» – поезії В. Симоненка, Ліни Костенко, М. Вінграновського. 1 вересня 1965 р. він опинився у Луцькому слідчому ізоляторі, а згодом у концтаборі в Мордовії як «учасник злочинної організації» Валентина Мороза – історика, публіциста, гострого критика радянської тоталітарної системи (з лютого 1964 р. він викладав нову історію в Луцькому педінституті).

У зв’язку зі сфабрикованим арештом чоловіка Віру Лукашівну було звільнено з роботи, але музей працював. Учні проводили екскурсії, володіючи цікавим фактичним матеріалом. Музейну справу продовжували члени літературного гуртка, вихованці М. С. Юхимчук: Ніна Мельник, Надія Адамчук, Валентина Білонога, Лілія Васильєва, Людмила Краснобаєва, Леся Курепа. Популярність музею росла, хоча умов для роботи

взимку не було ніяких, приміщення не опалювалося, грілися електричними плитками. Стіни покривалися грибком від вологи, виникла загроза для збереження експонатів. Неодноразовими були звернення до Луцької міської ради із проханням про капітальний ремонт. Коли він нарешті 1968 року розпочався, експозицію згорнули і передали, як казали, на тимчасове розміщення до СШ № 3 у клас, де проводилося навчання.

Після ремонту в приміщенні музею Лесі Українки розташували Держстрах. 1970 року, як згадує колишній директор СШ № 3 В. Г. Дмитрук, приїхала вантажівка зі студентами. За розпорядженням владців було забрано всі експонати. Наступний 1971 р. був ювілейним, тому надійшла вказівка не розпорозувати по шкільних класах того, що мало би бути в музеї. Вірі Лукашівні учні принесли вишитий ними дитячий костюмчик Лесі, книгу відгуків і журнал «Слово юних» № 15...

Третього серпня 1965 р. в музеї Лесі Українки у Старому місті побували гості з Києва – Романюк, Ліпа, Хоменко. Їхній запис – один із останніх у книзі відгуків. Вони висловили думки багатьох, хто переступав поріг цієї оселі: «Відвідавши музей геніальної поетеси Лесі Українки, щиро вдячні вчительці і учням середньої школи № 3. Шановна вчителька цієї школи Іващенко Віра Лукашівна і дорогі дітки зробили справу величезної ваги...

Для м. Луцька було б соромно не мати музею в цьому місці, яке так тісно пов'язане з ім'ям Лесі. І слава тим, хто не допустив цього. Це і є ті, що організували музей, – Віра Лукашівна і пристрасні дітки школи № 3. Слава Вам, високошановні, і велике спасибі.

Адміністрації Луцька потрібно відзначити цей факт і вписати золотими літерами в історію Луцька».

Посіяні зерна проростали щирістю, теплотою, мудрістю.

«Здрастуй, Лесю! Рідна Лесю! – писала у творчій роботі Ніна Мельник. – З невимовним хвилюванням я переступаю поріг твоєї оселі і серцем збагнула, як до болю тут все дороге і рідне мені. Так! Ти жива, я чула твій ніжний голос, що промовляв до мене звуками фортепіано. Це твій давній друг, з яким ти ділилася

журбою, сповідувала пісні, “веселі сумні”. І з цього часу Лесин спів вогнем невмирущим у моїм серці зацвів».

Співзвучними для багатьох випускників СШ № 3 60–70-х рр. стали слова-звірення Клави Осики: «Стою край старого кадуба. Він порослий мохом, наче окутий давністю. І все ж не замулений. Низько схиляюсь до нього, щоб пригорщами зачерпнути води з незбитого плеса. Вода стікає по моїх руках і дзвінко хлюпоче у затіненому джерелі. Я причащаюся з невмирущого кадуба Лесиної наснаги і шукаю свої слова» [3].

Література та джерела

1. Народна трибуна – 1991. – 23 лют.
2. Особистий архів Мирослави Юхти.
3. Особистий архів Марії Юхимчук.
4. Український голос. – 1942. – 25 груд.